
I E T S
OMTRENT
D E V O N N I S S E N
VAN HET WATERREGT TE DAMME EN VAN HET REGLEMENT
VAN TOL EN NAVIGATIE OP HET ZWIN,
DOOR
M^r. J. EGBERTS RISSEEUW.

In d. I, bl. 108, dezer *Bijdragen* wordt gesproken van een te Oxford voorhanden zijnde manuscript, getiteld:

Dit zijn die Vonnisse van den Waterrechte ten Damme in Vlaenderen.

En wordt verder gezegd:

„Ongetwijfeld bevat dit stuk belangrijke mededeelingen betreffelijk het waterregt, het oefenen van regtsgezag op het Zwin, dat vaak tot verwikkelingen tusschen Mude en Sluis aanleiding gaf” enz.; wordende het geschrevene besloten met eene vraag om eenig nader berigt omtrent het bedoelde charter.

Volgaarne wordt aan deze uitnoodiging voldaan; want het stuk, in verband beschouwd met het door mijn vriend VAN DALE ontdekte reglement van tol en navigatie op het Zwin, de anno 1252, is van het hoogste belang voor de geschiedenis van westelijk Staats-Vlaanderen in het algemeen, maar boven alles voor die van de stad Sluis in het bijzonder.

Uit de vooronderstelling, dat het stuk belangrijke mededeelingen betreffelijk het regtsgezag op het Zwin zoude bevatten, valt af te leiden, dat de Redactie het woord vonnissen in den gewonen zin heeft opgevat en heeft gedacht aan eigenlijke vonnissen, die door het gerecht te Damme zouden geweest zijn.

Deze opvatting, hoe natuurlijk ook, is evenwel minder juist,

vermits de vonnissen van den waterregte van Damme niet bestaan uit eene verzameling van regterlijke beslissingen, maar daarstellen het oud Vlaamsch zeeregt, verdeeld in 24 artikelen, terwijl de eenigzins zonderlinge benaming van vonnissen daar van daan schijnt te komen, dat elk der artikelen besloten wordt met het formulier: „Ende es Vonnisse; Ende dat es Jugement; Ende dit est Vonnisse in dit stick” enz.

Het woord vonnisse moet hier dus worden opgevat in den zin van *arbitrium* (goeddenken of keure); en het is uit die zoogenaamde vonnissen van Damme, dat al de zeeregten, zoo niet van de geheele wereld, dan toch van geheel Nederland en van de Hanzeesteden overgenomen zijn*.

Steller zegt: zoo al niet van de geheele wereld, dan toch van Nederland en van geheel noordelijk Europa, omdat er ook Fransche vonnissen van den waterregte bestaan, bekend onder den naam van *Jugements d'Oléron*, welke gezegd worden ingevoerd te zijn òf door ELBONORA, hertogin van Guiennes, omstreeks 1149, òf door haren zoon RICHARD I van Engeland, bij zijne terugkomst uit Palestina.

De heer m^r. J. G. BIBEN, in zijne verhandeling, getiteld: *Bijdrage tot de geschiedenis van het oud Nederlandsch zeeregt*, opgenomen in de *Bijdragen tot rechtsgeleerdheid en wetgeving* van m^r. DEN TEX en VAN HALL, uitgegeven bij GARTMAN, te Amsterdam, in 1828, laat zich omtrent de vonnissen van Damme en de Jugements d'Oléron volgenderwijze uit:

„Het is zeer opmerkelijk dat deze vonnissen van Damme dermate met de Fransche Jugements d'Oléron overeenkomen, dat het aan geen den minsten twijfel onderhevig is of deze, bij die twee verschillende volken gebezigde zeeregten, zijn de eene uit de andere ontstaan. Niet alleen de inhoud, maar ook de

---

* De vonnissen van de zee van Damme waren mij zeer wel bekend. Laatstelijk zijn ze opgenomen door den heer L. MACQUET in zijne *Histoire de la ville de Damme* etc., Bruges, 1856, p. 191—201. De naam waterregte heeft ze mij, gelijk mijn vriend R. terecht opmerkt, doen verwarren met het meermalen betwiste waterregt, het regtsgezag op het Zwin. v. D.

doorgaans woordelijke overeenstemming, de gelijke orde en rangschikking der artikelen, die wij in beiden aantreffen, verbieden ons hier volstrekt zoodanig een afzonderlijken oorsprong te veronderstellen. Het is dierhalve de vraag, aan welk van beiden dier regten de eer der oorspronkelijkheid toekomt? Met andere woorden, of het Vlaamsche uit het Fransche, dan wel het Fransche uit het Vlaamsche ontstaan is."

Dit vraagstuk heeft sinds twee eeuwen een punt van geschil uitgemaakt tusschen de schrijvers, die over de oude zeeregten geschreven hebben; en onder de nieuwere moet gewezen worden op de bovenvermelde verhandeling van m^r. BIBEN, op die van WARNKÖNIG en op de nota's van twee onbekenden, opgenomen in den *Messenger des sciences et des arts* van 1833, mitsgaders op het werk van PARDESSUS: *Lois maritimes antérieures au 18e siècle*, t. I, uitgegeven te Parijs in 1829, als gevende de prioriteit aan de rôles d'Oléron.

ADRIAAN VERWER, de beroemde schrijver van *Nederlants see-rechten* enz., uitgegeven te Amsterdam 1711—1716 en, vervolgens verbeterd, 1730 en 1764, is van een tegenovergesteld gevoelen en laat zich aldus hooren:

„Dese eigene 24 artikelen, namelijk de 24 artikelen van de Vonnissen van Damme, staen ook aldus meest van woord tot woord in dat Fransche boek: *Us et Coustumes de la Mer*, op den naem van *Jugements d'Oléron*. Ook zijn alle alzoo afkomstig buiten eenig bedenken van dese Waterrechten van Damme."

HÜLLMAN is, in zijne *Stadtwesen des Mittelalters*, van hetzelfde gevoelen en zegt op bl. 183 van het 1°. d.: „Das Seerecht von Oleron ist nicht ursprünglich sondern von Damme entlehnt. Die vergleichung vieler Stellen setzt dies ausser zweifel."

In een onderzoek te treden opzigtens deze verschillende gevoelens, valt buiten het bestek van den steller. Genoeg is het te doen opmerken, dat alle schrijvers dáárin overeenstemmen, dat de zeeregten van de gansche wereld uit de stukken, waarover gehandeld wordt, getrokken zijn, zoodat, daargelaten de kwestie of de rôles d'Oléron uit de vonnissen van Damme zijn

overgenomen, of wel de laatste uit de eerste, in elk geval de overhooge oudheid van die zeerechten is bewezen.

Deze omstandigheid, dat al de handeldrijvende volken hunne zeerechten op de beroepene hebben gebouwd, heeft teweeg gebracht, dat de oorspronkelijke teksten, voor de latere schrijvers althans, zijn verloren geraakt: zoowel het overoude Fransch als het overoude Vlaamsch was moeilijk te verstaan en daarom ondernam ieder het, den grondtekst op zijne wijze duidelijk te maken. Zoo veranderde m^r. MEERMAN, in zijn na te melden werk, de teksten van de toltarieven te Damme, en VERWER deed hetzelfde met de vonnissen van Damme, „om den min bedreven lezer,” zooals hij zegt, „geene studie te brouwen over de taal.”

Hoogst belangrijk is daarom het stuk, hetwelk gevonden is in een cartularium van de stad Brugge, getiteld: „privilegien, ceuren, vredetractaten, geschreven van 1384 tot 1440.”

Dit stuk voert ten titel:

„Dit es de coppie van den rollen van Oléron van den vonnisse van der zee.”

Het bevat 24 artikelen en draagt de onmiskenbare bewijzen met zich van een afschrift te zijn van den originelen tekst, waaruit de verminkte teksten door de verschillende schrijvers getrokken zijn.

Om aan de in deze *Bijdragen* voorgestelde vraag te voldoen en den aard van de vonnissen van Damme volledig te doen kennen, zou men den inhoud derzelve dienen mede te deelen: doch de steller moet daaromtrent opmerken, dat de ruimte van dit tijdschrift niet meer dan eene beknopte mededeeling toelaat.

In het hoofd gaf hij te kennen, dat hij het ondernemen zou de vraag te beantwoorden, omdat de vonnissen van Damme, in verband beschouwd met het reglement van tol en navigatie op het Zwin, de anno 1252, van het hoogste belang zijn voor de geschiedenis van de stad Sluis; en het is daarom dat de steller zich bepaalt tot de mededeeling van die artikels, waarin bepaaldelijk van die stad wordt gesproken en zooals die voorkomen in drie verschillende teksten.

Hij kiest daartoe de artikels 1, 4, 8 en 11 uit het Brugsche charter. Voorts 1, 5, 9 en 12 uit: „de Zeerechten, dien men ghewoon is tot Westcapelle te gebruycken,” medegedeeld door BOXHORN in zijne *Chronijcke van Zeelandt*, d. I, bl. 276 der uitgave van 1644, en door SMALLEGANGE, bl. 623 der uitgaaf van 1696, en welke zeeregten dezelfde als die van Damme waren. Het zakelijk verschil bestaat alleen daarin, dat de vonnissen van Oléron en van Damme 24 artikelen bevatten en het zee-regt van Westcappelle 26; doch dit komt daar van daan, dat achter de artt. 3 en 16 van de eerste, bij het tweede supplétoire bepalingen zijn gemaakt; met andere woorden, dat, terwijl de artt. 3 en 16 algemeene voorschriften medebrengen, sub 4 en 17 plaatselijke voorzieningen opgenomen zijn. In de derde plaats geeft de steller de artt. 1, 4, 8 en 11 van den vonnisse van den waterrechte ten Damme in Vlaanderen, gelijk die voorkomen in het werk van PIETER LE CLERCQ, *Algemeene verhandeling van de heerschappij der zee*, uitgegeven te Amsterdam, bij ONDER DE LINDEN, in 1757. Een en ander plaatst hij in de aanteekening ¹.

Met deze aanteekening, hoe onvolledig ook, durft de steller zich vleijen, de voorgestelde vraag in zoover te hebben beantwoord, dat hij den aard der behandelde stukken genoegzaam heeft doen kennen en heeft doen zien, zoo deze uitdrukking geoorloofd is, dat de Jugements d'Oléron en de vonnissen van Damme, nu 700 jaren geleden, voor den Nederlandschen handel waren datgene, wat thans het 2°. boek van het wetboek van koophandel daarvoor is.

Maar zooals het den steller trof bij de eerste kennismaking met het Brugsche manuscript, daarin gewag gemaakt te vinden van Sluis, als eene plaats, alwaar uitgebreide zeehandel gedreven werd en die op ééne lijn gesteld wordt met de voornaamste handelsteden van het zuiden van Frankrijk, zal dit het geval zijn met elken lezer die er zijne aandacht op vestigt, maar vooral bij de inwoners van Sluis, die aan hunne stad geenen hooger en ouderdom toekennen dan het begin van 1300 en meestal aannemen, dat Sluis eerst in 1316 uit Lammens-

vliet is voortgekomen, welks stedewording eerst van omstreeks 1290 dagteekent ¹.

De schrijvers, die volhouden dat de vonnissen van Damme uit de Jugemens d'Oléron zijn getrokken en mitsdien van veel latere dagteekening zijn, beroepen zich ook op de hierboven aangewezen stelling, dat Sluis eerst in 1316 bekend zoude geworden zijn. De heer BIBEN laat zich hieromtrent aldus uit:

„Hetgeen naar onze gedachte het gevoelen van VERWER ten eenenmale wederlegt, en het pleit ten voordeele van Frankrijk volkomen beslist, is de omstandigheid, dat de Jugemens d'Oléron reeds in het midden der 12e. eeuw en hoogst waarschijnlijk tusschen de jaren 1152 en 1154, en bij gevolg op een tijdstip werden zaâmgesteld, toen Damme nog niet aanwezig was” enz.

Verder: „Dat de vonnissen van Damme niet ouder zijn kunnen dan het begin der 14e. eeuw, wordt bevestigd door de vermelding van Sluis in dezelve; want deze benaming dagteekent eerst van uit den aanvang der 14^e. eeuw; daar die stad vroeger, en nog in 1293, meest altijd Lammensvliet, VEELIGT DAMMESVLIET, genoemd wordt, en het niet vóór 1316 is, dat zij onder den tegenwoordigen naam van Sluis (ville de l'Ecluse) voorkomt, waaruit men alzoo zou kunnen besluiten, dat dit regt, de vonnissen van Damme, eerst na den jare 1316 is opgesteld.”

Hierbij, bij dit hoofdargument van de bestrijders der oorspronkelijkheid van de vonnissen van Damme, is het dat de steller een oogenblik wenscht stil te staan, ten betooge van de onjuistheid van het argument, en om te doen blijken dat, wel verre er van daan dat Sluis de latere dagteekening van de vonnissen van Damme zoude bewijzen, die vonnissen juist de overhooge oudheid van Sluis bevestigen.

Indien het bewezen ware, dat Damme eerst in 1180 is bekend geworden, gelijk de heer BIBEN zegt, dan zou zijne argumentatie sluitend wezen; maar dat bewijs ontbreekt ten eenenmale. Wel is waar, dat in 1180 de haven van Damme binnen dijken

is gesloten; maar de plaats bestond, en zij was bekend als eene handelsplaats, zooals dit onwidersprekelijk wordt bewezen door het privilegie, hetwelk PHILIPS van den Elzas na het bedijken van de haven, in 1180, aan Damme verleende:

„Ic hebbe ghegheven alle mine porters van den Damme, wonende binnen den scependomme so ware waret so sie varen binnen Vlaendre vry van alle toolne ende van allen traversen nu eeuwlike voortan” enz.

Vergelijkt men bij dit handelsprivilegie die, welke in 1188 aan Biervliet, Hulst, Duinkerke en andere werden verleend, dan moet men aannemen, dat Damme als met eene tooverroede plotseling is te voorschijn gekomen en even plotseling tot de voornaamste handelsplaats is verheven.

Dat plotseling te voorschijn komen van handelsteden moge thans in de goudlanden en op de kusten van Afrika zich voordoen, maar wanneer men nagaat hoeveel tijd vele voorname handelsteden noodig gehad hebben om te worden wat zij geworden zijn, en zulks niettegenstaande de onbegrijpelijke verbeteringen in de zeevaartkunde, dan kan men met geenen schijn van grond aan de plotselinge verrijzenis in de middeleeuwen van eene stapelplaats voor den handel der geheele wereld denken.

De tegenwerping, die men op de omstandigheid grondt, dat in de vonnissen van Damme Sluis wordt genoemd, maar dat in de Jugements d'Oléron van die plaats niet wordt gesproken, bewijst niets.

Men zegt: de vonnissen van Damme werden uit de rôles d'Oléron overgenomen, en zooals deze, handelende over het Fransche regt, Bordeaux noemden, noemden gene, handelende over het Vlaamsche regt, de Vlaamsche zeehaven Sluis; maar even krachtig blijft het argument, als men het omkeert en zegt: het Fransche regt is uit het Vlaamsche getrokken en daarom is in de plaats van eene Vlaamsche haven eene Fransche genoemd!

Doch dit daargelaten: het is alles behalve bewezen, dat in de oorspronkelijke teksten der Jugements d'Oléron, Sluis niet zoude zijn genoemd, en al de latere schrijvers beklagen zich

uit éénen mond er over, dat zij de originele teksten niet hebben gezien en dat zij bij de oudere op verschillende wijzen verminkt en veranderd worden medegedeeld.

Hier tegenover staat, dat het stuk, voorkomende in het Brugsche cartularium, bepaaldelijk wordt genoemd: „Coppie van den rollen van Oleron van den vonnesse van der Zee;” dat taal en stijl, vergeleken bij de teksten welke oudere en latere schrijvers mededeelen, de meest volledige bewijzen opleveren van de hooge oudheid van het stuk; en dus maakt men zich aan geene gewaagde gissingen schuldig, als men het Brugsche handschrift voor een echt en oorspronkelijk afschrift aanneemt, en daaruit afleidt, dat Sluis reeds in 1150 bij het Fransche en het Vlaamsche zeeregt als eene aanzienlijke handelsplaats bekend stond.

Maar er is meer. Er is op nieuw een stuk, hetwelk ten eenenmale in vergetelheid was geraakt, welks echtheid boven den schijn zelfs van twijfel is verheven, aan het licht gebracht; en door hetzelfde wordt alles, wat door de meest geachte kronijkschrijvers, ja, door den vorst derzelve, MEYERUS, omtrent Sluis, als uit Lammensvliet voortgesproten en als eerst na 1316 bekend geworden, is gezegd, weêrsproken, en bewezen dat Sluis reeds zeer lang als eene aanzienlijke plaats over de gansche wereld was bekend, vóór dat aan Lammensvliet als aan eene stad kon worden gedacht.

Met aandacht gelezen en vergeleken bij de Jugements d'Oléron en bij de vonnissen van Damme, spreidt het licht over vele bepalingen die in het Fransche en Vlaamsche zeeregt voorkomen, en ook tevens over hetgeen over die beide regten geschreven is. Maar wat voor het doel, hetwelk de steller zich voorstelde, alles afdoet, is, dat de boven aangehaalde woorden van den heer BIBEN — wanneer hij ter bestrijding van de oorspronkelijkheid van de vonnissen van Damme zegt, dat deze niet vroeger kunnen dagteekenen dan na 1316, omdat in dezelve melding wordt gemaakt van Sluis en deze stad toen nog Lammens- of Dammesvliet werd genaamd — door dat stuk op de meest afdoende wijze worden weêrlegd.

Dat stuk is het overoude afschrift van de reglementen van navigatie op het Zwin en van de toltarieven op dien stroom, onlangs door mijn' vriend VAN DALE in het archief van Sluis gevonden en door hem vermeld in d. I dezer *Bijdragen*, bl. 290.

„Dit oude gedenkstuk van alouden roem en welvaart,” zegt de heer VAN DALE ter aangehaalde plaats, „is geschreven op 23 klein octavo perkamenten bladen en bestaat blijkbaar uit twee deelen.”

Steller dezes, nasporingen omtrent het handschrift doende in de archieven te 's Hage, te Brussel en te Rijssel, beschreef hetzelfde als klein folio of lang kwarto formaat, en als bevattende niet alleen de tarieven, maar als leverende een volledig zamenstel van de keuren en ordonnantiën op het stuk der in- en uitgaande regten, op de koopwaren en op de tollën van schepen en voertuigen, zooals die geheven werden in de acht aan het Zwin gevestigde tolkantoren, met name te Damme, Monnikereede, Hoeke, Mude, Sluis, Slippendamme, Coxyde en Oostburg. Hij gaf als gissing op, dat het stuk herkomstig zijn kan van den ontvanger van het hoofdkantoor te Sluis, en hem heeft moeten dienen, zooals nu de algemeene verzameling van wetten, instructiën en tarieven den hedendaagschen ontvangers dienstig is, of welligt dat het een ligger is geweest voor de regering van de stad.

Omtrent het tijdperk, wanneer het stuk geschreven is, durfde steller zich niet uitlaten, maar bepaalde zich tot de opmerking, dat de inhoud dagteekent deels van 1252, deels van nog oudere tijden.

Onnoodig is het over het manuscript in deszelfs geheel uit te weiden, maar bovendien ontijdig, dewijl de vinder van hetzelfde die taak onder handen heeft. De steller beroept er zich alleen op, wjl het bewijzen oplevert van de hoogere oudheid van Damme en van Sluis, dan algemeen wordt aangenomen en dan vast is gesteld door de schrijvers over de rollen van Oléron en de vonnissen van Damme, weshalve hij er zich toe bepalen zal om eenig en alleen in dien geest over het stuk te handelen.

De heer VAN DALE zegt in het bovenaangehaald verslag, dat

het stuk blijkbaar uit twee deelen bestaat. Dit is dan ook volkomen juist; doch des echter kunnen, volgens het oordeel van den steller, die twee deelen niet als afzonderlijk en ieder op zich zelve staande worden beschouwd, maar integendeel als tot elkander behoorende en zamen één geheel uitmakende.

Let men alleen op de slotbepalingen, door VAN DALE medegedeeld, als voorkomende op bl. 18 en 38 van het handschrift, dan kan men niet anders dan aan twee afzonderlijke stukken denken; maar leest men aandachtig het hoofd of de inleiding, van hetgeen elk dier slotbepalingen voorafgaat, dan wordt men tot eene andere conclusie gebragt.

De sacramentele Latijnsche aanhef: „In naam der H. Drie-vuldigheid, des Vaders, des Zoons en des H. Geestes, en van de H. Maagd,” geeft al dadelijk zeker karakter van authenticiteit aan hetgeen het stuk vermeldt. Maar het eigenlijke hoofd, luidende als volgt:

„Dit es al mijns heeren recht van vlaendren ghevseert ende ghecostumeert in de toolne ten damme ter monkerede en ten houke. ter mude ende ter sluis te slepeldamme. te coxijde te oostbuerch. also een mijns heeren dienstknecht gheheeten denijs royer ghevroeden can ende ghesien heft ontfanghen binnen twee ende twintich iaren van vele toolnaers daer hi mede ghewoët heeft;” dit eigenlijke hoofd, zegt de steller, in verband gelezen met den aanhef of het hoofd van het tweede gedeelte, bewijst, volgens zijne meening, dat het eerste gedeelte van het stuk de vermelding bevat van hetgene oudtijds, immers vóór 1250, omtrent het stelsel van tollén en regten op het Zwin was aangenomen.

Onmiddellijk achter het slot, op bl. 18, volgt de lijst der abdijen en steden, die van de tollén zijn vrijgesteld; daarop eene uitgebreide instructie voor de ontvangers van de acht verschillende tolkantoren, welke vooral zeer belangrijk is opzigtelijk den ontvanger van Sluis; daarna eene soort van reductietafel van de speciën; en hierop volgt het tweede gedeelte, waarvan de aanhef luidt:

„Hier na volghende staet die rechte privilege van der tolne ghelijc alst gheseghelt es.

„Wie magriete van vlaendren ende van enegauwen grafnede ende ic guijde haer sone grave van vlaenderen doen te wetene alle denghonen die desen iegenwoordighe lettere sullen sien dat wij bi den rade van onser edelre ende vroedere lieden die wij hier up hebben gehadt van onser pertien ende bi den assente hermanus Soijers speciael bode der Coopmanne van den rike die vulle macht adde van sommighen sticken van den rike bi haren openen letteren van haren steden met ghemeene concete van der toolne van den damme ende van den sticken van der poort ende van der vriede die toebehoort der toolne omme 't ghemac ende omme die ghemeene nutscap beede onser ende der ghemeene coopmanne en der andere ooc die vremde sijn hebben wijt gheordineert in deser manieren.”

Hierop nu volgt een lager gesteld tarief.

Uit dezen aanhef, vergeleken bij dien van het eerste gedeelte, meent de steller te kunnen afleiden, dat dit tweede gedeelte eene bevestiging bevat van de reglementaire bepalingen van het genoemde eerste gedeelte, maar eene wijziging en vermindering tevens in het bedrag der oorspronkelijk vastgestelde regten en tollens.

Deze meening vindt de schrijver bevestigd door de volgende mededeelingen :

Mr. J. MEERMAN schijnt den inhoud van het Sluissche charter in deszelfs geheel gekend te hebben; immers hij spreekt van een stuk, voorhanden bij de leenkamer van Holland; en dewijl het den steller gebleken is, dat in het rijksarchief een handschrift voorhanden is, overeenkomende met het Sluissche charter, is het hoogst waarschijnlijk, dat het het eerstgenoemde stuk is, hetwelk MEERMAN bedoelt.

In zijne *Geschiedenis van graaf Willem van Holland, Roomsche koning*, d. IV, bl. 240 en volgende, geeft hij het vaak genoemde tweede gedeelte, en zooals hij zegt, „met eenige verduitschingen, zoo in spelling als woorden en stijl, liever dan het in zijne oorspronkelijke Vlaamsche gedaante te plaatsen.” Hij noemt dit tweede gedeelte: „Een open brief van de maand Mei 1252, waarbij de gravin MARGARETHA van Vlaanderen en graaf GUY, haar

zoon, verklaren, dat zij bij den rade hunner edele en vroede lieden, die zij daarop van hunne zijde genomen hadden en bij de toestemming van HERMAN HOLJER, speciaal bode der kooplieden van het rijk enz., voorts met gemeene bewilliging van den tol van den Damme en van de gedeelten dier stad, en van de vrijheid die er toe behoorde, om het gemak en de gemeene nuttigheid, zoowel van de gravinne en haar zoon, als van de gemelde kooplieden en andere vreemdelingen, bepalingen maken omtrent dezelve tolln van Damme."

In 1830 is door LAPPENBERG de *Geschiedenis der Duitsche hanze van SARTORIUS* uitgegeven, en uit het berigt van die uitgave valt af te leiden, dat ook deze schrijvers ons stuk kenden; althans zij spreken van het tarief der tolln, die gravin MARGARETHA en haar zoon GUY den kooplieden opgelegd had te Damme te betalen, en welk tarief te Lubek, te Hamburg en te Keulen voorhanden zoude zijn; terwijl zij gewagen van een te Lubek voorhanden charter van Mei 1252, waarbij JAN VAN GHISTELE en WILLEM DE LA WOESTIJNE vermindering toestaan ten behoeve der Duitsche kooplieden van den genoemden tol, en zulks op het verzoek van HERMAN HOLJER en JORDAENS, afgezanten van het rijk.

Zoals mijn vriend VAN DALE zegt, geeft GHELDOLF in het 2^e. d. zijner *Histoire de Flandre*, even als SARTORIUS en LAPPENBERG, het tweede stuk in het Latijn, maar hij noemt als bemiddelaar van het gewijzigd tarief HERMAN HOLJER, zonder van JORDAENS te gewagen. Ook noemt hij de ridders VAN GHISTELE en VAN DE WOESTIJNE, aan wie de tolln op het Zwin sinds de verst verwijderde tijden toebehoorden, niet, maar spreekt in algemeene bewoordingen van de toestemming der ge-regtigden op het heffen der tolln te Damme.

Beschouwt men nu dit een ander in verband, dan kan, volgens het oordeel van den steller, uit de woorden: „dit es die rechte privilege van der tolne ghelijc alst gheseghelt es," niets anders gelezen worden, dan dat MARGARETHA en GUY, op de bede der Duitsche kooplieden, aan dezen bijzondere voor-

regten verleenden omtrent het bedrag der vroeger vastgestelde tollén op het Zwin, zonder daarom eenige verandering te brengen in de reglementaire bepalingen omtrent het heffen derzelve.

Dat er lang vóór het in Mei 1252 door MARGARETHA verleende privilegie, tollén te Damme, en mitsdien ook te Sluis, werden geheven, blijkt uit zeer vele stukken; en om slechts twee algemeen bekende, maar bepaaldelijk afdoende bewijzen bij te brengen, verwijst de steller naar den brief van FERDINAND en JOHANNA van Mei 1228, waarbij de Aardenburgers worden vrijgesteld van de tollén die zij vroeger te Damme waren verschuldigd, en naar dien van MARGARETHA van Februarij 1244, waarbij zij aan den tollenaar van Damme beveelt den bovenstaanden brief van JOHANNA te eerbiedigen.

De instructie voor de ontvangers van de tollén te Damme en te Sluis, in het eerste gedeelte van het manuscript voorkomende, is almede afdoende, want daarbij wordt gesproken van bepalingen, die sinds oude tijden bestonden.

Zóó wordt gelezen in de instructie voor Damme:

„Voort die stede van den Damme voort elcx dinxendaghes in de weke maroktdach van corne ende sulc dinc dat ter maerct comt, dat ne gheeft gheene toolne want die toolne heeft er over elcs jaers VII € parise die de toolne ontfanget hevet VAN HOUDEN TIJDEN met mijns heeren rente ten damme omtrent LIII € paris s'iaers datter toolne toebehorende es.”

En voor Sluis:

„Een toolnare van der sluus sal allen kogghen of hulken of ander scepen die in sine tafelen VAN OUDEN TIJDEN behooren doen scriven den ghonon die van der toollen weghe in 't water vaert de name van den scepen ende den meesters ende wat hi gheladen heeft,” enz. enz. „Van Spaengen sal in die tafelen staen deze van sinte Sebastiaens van Castre van brumeau van billebau, laredon geneve galicia lissebonna sibilica bajiona fonterabia, recastre santander majjorka barcelona poortegale portegalet ketija plascence mortrico gataria.

„Van oostland sal in sine tafelen staen die van campen ende

die van harderwijn van staveren grijpswolde lubeke bremen godlant sondē rodestoc hamborch deventre hellenborch Zwolle zoutvenne heluinghe Conixberghe Wissemare Pernauwe danseke."

Deze woorden van ouden tijden zijn wel zeer zeker van de grootste beteekenis, vooral, wanneer men de bepalingen, waarin deze woorden voorkomen, vergelijkt bij eene andere, waarbij de tolpligtigheid wordt geregeld voor schepen die uit Sluis naar zee gevaren zijn, doch door storm genoodzaakt worden weder binnen te komen. Daaromtrent werden uitzonderingen gemaakt voor die „van oostland ende van Kampen ende van Castele uit Spaengen die vriede van minen heeren beseghelt hebben."

„Al ander coopliden," is het verder, „geven toolne alst voorschreven es, comen si weder binnen mijns heeren toolne dat zijn Inghelsce Scotten Vlaemingen Hollanders Zeelanders ende so wat andre die de vriede niet beseghelt en hebben."

De Spaansche en Oostersche kooplieden hadden dus voorregten verkregen boven andere, „die van ouden tiden in de tafele van den toolnaer van der sluis opgheteekend stonden," en het is mitsdien geene gewaagde gissing om de oude tijden, waarvan in 1252 gesproken wordt, ééne eeuw vroeger te berekenen en mitsdien zoo niet vóór, dan minstens omstreeks het tijdperk, waarin men zegt, dat de vonnissen van Oléron verplichtend voor den Franschen handel zijn gemaakt.

Hoogst opmerkelijk is het, dat nergens in ons manuscript, evenmin als in eenig ander stuk, waarbij over de zeeregtten of de Vlaamsche tollē wordt gehandeld, de naam van Lammensvliet voorkomt, maar altijd en overal van Sluis wordt gesproken, en wel bepaaldelijk als van de plaats waar het hoofdkantoor was gevestigd.

Zooals hierboven is gezegd, verdedigen de schrijvers, die volhouden dat de vonnissen van Damme slechts een afschrift zouden zijn van die van Oléron, dit systema daarmede, dat Damme en Sluis niet bestonden en dat, blijkens brieven van 1293 en 1316, Sluis eerst in het laatste jaar zou bekend zijn geworden. In de vonnissen van Damme, zeggen zij, wordt van

Sluis gesproken, en mitsdien heeft men deze eerst na 1316 kunnen opstellen ¹.

Datzelfde argument zal men welligt omtrent het Sluissche handschrift willen doen gelden en zeggen: vermits Sluis niet vóór 1316 was bekend, moeten het reglement en het tarief, waarin die naam voorkomt, later zijn geschreven.

Tegen deze redenering meent de steller een voldoende argument te kunnen aanvoeren, door te doen opmerken, dat de brief van 1293, waarbij Guy van Dampierre regten en privilegiën aan Lammensvliet verleende en daaronder vrijstelling der tollén op het Zwin, welke brief in 1316 door ROBERT van Béthune werd bevestigd, volstrekt het tegenovergestelde bewijst van hetgene men er door bewijzen wil.

Blijkens het manuscript van 1252, was vrijdom van tol verleend aan die van Sluus die binnen Vlaendren geboren zijn. Indien nu deze plaats dezelfde ware geweest als Lammensvliet, immers zoo de vrijdom, in 1252 aan de eerste verleend, de tweede bedoelde, dan kon het niet te pas komen haar veertig jaren later dienzelfden vrijdom toe te kennen. Dit valt te meer in het oog, als men nagaat dat die vrijdom niet bij bloote gift werd verleend, maar door de regering van Lammensvliet was afgekocht: iets dat zij zeker niet zou gedaan hebben, zoo de vrijdom, aan Sluis verleend, ook haar had betroffen.

De woorden in de vrijstelling van 1252 „die van Sluus die binnen Vlaendren geboren zijn” spreiden, volgens het oordeel van den steller, licht over de zaak, en zij geven grond voor hetgeen hij elders zeide dat, denkende aan Sluis van de jaren acht-, negen-, tien-, elf- en twaalfhonderd, men zich niet eene eigenlijke stad behoeft voor te stellen, maar blootweg eene lading- en lossingplaats of, met andere woorden, eene factorij, waar handelskantoren waren gevestigd, welke de koopwaren, die uit alle oorden van de wereld werden aangevoerd, ontvingen en verder binnen 's lands verzonden, en wederkeerig ook de voorwerpen van Vlaamschen handel naar buiten of, zoo als het manuscript zich uitdrukt, naar vreemde landen expediëerden ².

De woorden toch „die van Sluis die binnen Vlaanderen geboren zijn” doen zien, dat het niet genoeg was te Sluis te wonen, maar dat men Vlaamsch burger moest zijn; eene onderscheiding, die omtrent de andere steden niet wordt gemaakt en waaruit valt af te leiden, dat Sluis iets anders was dan Brugge, Damme, Mude, Aardenburg en andere plaatsen, wier inwoners zonder onderscheid den vrijdom genoten.

Oppervlakkig beschouwd klinkt het vreemd, te hooren gewagen van het gelijktijdig bestaan van Sluis en van Lammensvliet, doch inderdaad is daarin niets onwaarschijnlijk gelegen. Zoo kunnen ook thans eene menigte plaatsen aangewezen worden, die, ofschoon aan elkander gebouwd en één enkelen bebouwden kring uitmakende, nogtans twee afzonderlijke gemeenten daarstellen.

Wanneer men de overoude oorkonden raadpleegt, dan blijkt het, dat de oevers van het Zwin, van Brugge af tot daar waar de boezem zich in de Schelde stortte, eene aaneenschakeling van meer of minder belangrijke plaatsen opleverden. De afstand van het middelpunt van den tegenwoordigen Diomèdepolder tot Sluis beslaat naauwelijks een half uur gaans, en nogtans vond men daar naast elkander Coxyde, Slippendamme, Heinkenswerve en Ter Cruse; weshalve het zich zeer goed laat verstaan, dat ook Sluis en Lammensvliet onmiddellijk naast elkander bestonden, en dat niet de naam van Lammensvliet in dien van Sluis werd veranderd, maar dat de groote bloei en welvaart van het eerste teweeg bragt, dat het tweede in haar werd opgelost.

In de archieven van Sluis en van Brugge zijn bescheiden voorhanden, die deze stelling ondersteunen en die welligt, indien men ze behoorlijk kon onderzoeken en onderling vergelijken, voldoende bewijzen zouden opleveren.

Het bebouwde geheel, binnen den ring der muren en wallen, was verdeeld in gedeelten, die verschillende regten bezaten. Een gedeelte zelfs behoorde tot de kerk of parochie van het tusschen Sluis en Slippendamme gelegene Heinkenswerve, terwijl twee

andere deelen, genaamd het eene de Oostkeure en het andere de Zuidkeure, niet tot het rechtsgebied der regering van Sluis behoorden, maar tot dat van het Brugsche Vrije.

Den 2 December 1389 kocht Sluis deze gedeelten van het Vrije af, terwijl die afkoop door PHILIPS en MARGARETHA, als graaf en gravin van Vlaanderen, in het begin van het volgend jaar werd bekrachtigd.

De bewoners van het genoemde grondgebied van het Vrije, de Oostkeure en de Zuidkeure namelijk, hadden mindere of andere privilegiën dan de overige gedeelten van de stad; doch dewijl zij, ten gevolge van den afkoop, nu onder ééne en dezelfde regering gekomen waren, meenden zij ook onbepaald al dezelfde regten en privilegiën te mogen uitoefenen.

De stad Brugge verzette zich hiertegen, en het blijkt uit eene arbitrale sententie van 2 Februarij 1390, dat zij aan den soeverein te kennen gaf, dat de stad Brugge van onheugelijke tijden het voorregt had bezeten, waarbij was bepaald dat op de plaatsen, genaamd de twee keuren, welke Sluis onlangs van het Vrije had gekocht, zekere neringen niet uitgeoefend mochten worden. Onder de verbodene neringen op het territoire van de genoemde keuren noemden zij: „Le métier de tain-turiers, de couroieurs de noir cuir, destaple de draps, de détails de draps, de ostille de draps, fondeurs d'argent, poix outre 60 livres, ne aucun change” etc. Maar wat aan den steller ten hoogste opmerkelijk voorkomt, is dat gezegd wordt, sprekende van de keuren: „Les cueres qui jadiz soloient être de l'eschevinage de notre terroir du franc et depuis certain temps ont été acquises par lesdiz de l'Escluse et advinent à l'eschevinage du dit lieu de l'Escluse, qui anciennement est appelée l'Escluse;” want die woorden „l'Escluse qui est anciennement appelée l'Escluse” doen, volgens des stellers oordeel, zien, dat men wilde aanwijzen dat gedeelte van het vereenigde Lammensvliet en Sluis, hetwelk uit het oude Sluis had bestaan.

Zoo de stellingen, die gebouwd worden op het charter van 1293 van GUY en dat van 1316 van ROBERT van Béthune,

door ons manuscript volkomen worden weérlegd, zal men misschien de echtheid van hetzelfde willen betwijfelen. Doch die twijfel vervalt daardoor, dat uit de acteboeken van Sluis volledig blijkt, dat de heffing der tollén aldaar overeenkomstig de voorschriften van het reglement werd verpacht; en dit blijkt eveneens uit de registers, die bewaard worden in het beroemde archief van de rekenkamer te Rijssel. Desgelijks blijkt het uit de originele rekeningen der tollén van Mude en van Damme, die in het rijksarchief te Brussel voorhanden zijn.

Te spreken van de archieven van Hamburg, Lubek, Keulen enz. is dáárom overbodig, omdat in ons eigen rijksarchief niet alleen verschillende fragmenten of gedeelten van ons handschrift bekend zijn, maar een gelijkkluidend van geheel het stuk aldaar wordt bewaard.

In een perkamenten register, geschreven in den aanvang van het ruwaardschap van hertog ALBERT, vindt men eene verzameling tolregten en tarieven, waaronder op f°. 2 aangetroffen wordt een stuk met het opschrift: Trecht van den Zwene, en 't welk den brief bevat van MARGARETHA en haar zoon, gegeven in Mei 1252.

Behalve dit register bestaat er een ander, getiteld: *Recueil des actes et règlements concernant les droits de tonlieu et de passage etc. dans différentes provinces des Pays-bas, pendant les 13me et 14me siècles.*

Op f°. 7 tot 18 vindt men het tweede gedeelte van ons manuscript, eveneens ten opschrift voerende: „Hiernae volghende staet die rechte privilege van der toolne ghelijc dat beseghelt es.”

Achter dit stuk volgt het eerste gedeelte van ons tarief, met hetzelfde opschrift: „Dit is al mijns heeren recht van Vlaendren ghehuseert ende ghecostumeert in de toolne te Damme, Monckereede” enz., en ook voorzien van hetzelfde slot; met één woord, een stuk, volmaakt gelijk aan het onze, met dit enkel onderscheid, dat het sacramentele formulier niet bovenaan staat en dat ook de bepaling omtrent Vriezen en Denen, die ossen en paarden binnenvoerden, uit de rubriek, ten opschrift voerende:

van allerande beesten, is weggelaten. De beschrijving der abdijen en steden, die vrij zijn, is dezelfde als de onze, maar de reductie der specie is weggelaten.

Onder dit afschrift wordt de volgende hoogst curieuse aantekening gelezen:

„A la tête d'une copie du même acte dont l'écriture était du 13me siècle, se trouvait:

„In nomine beatæ trinitatis” etc. Daarna: „Dit es al mijns heeren recht van vlaendren” enz. Daarna: „Eerst begonnen ten Damme ter seignorie” enz. enz.

Hoogst curieus noemt de steller deze nota; want zij neemt tot zelfs den laatsten schijn van twijfel weg omtrent de echtheid van ons manuscrypt; maar zij maakt het bovendien waarschijnlijk, dat de opsteller van het *Recueil* dat eigen manuscrypt in handen heeft gehad, en dat het op hetzelfde is dat de beroepene aantekening doet.

Zooals de steller met hetgene hij hierboven schreef over de vonnissen van Damme, niets meer of verder bedoelde dan de daaromtrent gedane vraag te beantwoorden en den aard van die vonnissen te doen kennen, zoo bedoelt hij ook met het ter nedergestelde over het reglement van tol en navigatie op het Zwin niets anders dan hoofdzakelijk te doen uitkomen, hoe door dat reglement de hoofd-argumentatie, die ter bestrijding van de oorspronkelijkheid van de vonnissen van Damme is aangevoerd, wordt weérlegd, en hoe beide stukken, in verband met elkander beschouwd, de overhooge oudheid en het hooge aanzien van de stad Sluis bewijzen. Hij wilde tevens eenig antwoord geven op de eerste vraag, welke omtrent het reglement gedaan wordt op bl. 292 dezer *Bijdragen*; voornamelijk in de hoop, dat de ter aangehaalde plaatse gedane belofte zal verwezentlijkt worden, en dat de heer VAN DALE lust zal gevoelen en tijd zal vinden, om de meest belangrijke van alle oorkonden, die immer omtrent de geschiedenis van Staats-Vlaanderen in het algemeen, maar van de stad Sluis in het bijzonder aan het licht zijn gebracht, wereld-

kundig te maken, maar tevens te verrijken met aanteekeningen en bijvoegsels, waartoe het archief van de stad Sluis onuitputtelijke schatten oplevert.

AANTEKENINGEN.

Bl. 32, 1. Dit es de coppie van den rollen van Oleron van den vonnesse van der Zee. Artikel 1.

Eerst dat men maect enen man meester van enen scepe, tscip behoort ij mannen of drie, tscip vaert uten lande danen het es, ende comt ter sluus of te Bordens jof te Rochele jof alre, ende es ghevrecht omme tseilne in vremden lande; de meester ne mach niet vercoopen tscip, hine hebbe procuracie van den heeren; maer heeft hi te doene van vitaelgen, hi mach wel leeghen eenighe van den ghetanwe te pande bi rade van den ghezellen van der scepe; ende es tvonnesse.

Artikel 4.

Een scip dat vaert jof sceedt van der

Text van BOXHORN en SMALLEGANGE.

Extract uyt de Zee-rechten, dien men ghe- woon is tot Westcapelle te ghebruycken.

Artikel 1.

Eerst, men maect een meester van een schip, 't schip behoort toe hun twee oft drie, 't schip vaert uyt den lande van daer 't is, het komt ter Sluys, te Rochelle, Bordeaux, ofte anders, ende is ghevracht te seylen in vreemde landen, die meester en mach dat schip niet verkoopen, hy en hebbe oorlof van den ghenen die 't toe behoort; maer heeft hy te doene van de victualie, hy mach wel van de ghetouwen te pande setten, ofte leggen, by rade van de schipmannen.

Item, een schip licht in de haven, verbey-

Text van PIETER LE CLEROQ.

Dit sijn die vonnisse van den Waterrechten Damme in Vlaenderen.

Artikel 1.

Item. Men maket enen man tot schipper; ende dat schip hooret toe harer twee, drie of meer; dat schip seilt vandaer, ende is bevragtet te seilen in vreemde landen, ende komet ter Sluise, te Bordeus, te Rochelle, te Lissebon of anderswaer: die schipper en mag dat schip niet verkoopen, hy en hebbe oirlof van den genen dien dat schip toekomet: naer heeft hy te doene van victualie, soo mag hy de touwen wel versetten met rade sijner schipluiden.

Artikel 4.

Item. Een schip seilt

sluus jof van andren steden, het gheval dat breiet, mes sculdich te behoudene als men meest mach van de winen ende andre coopware; die cooplieden ende die meester worden in groten debaten; die cooplieden tieghen den meester omme te hebben haer goed, ende sijn welsculdich te hebben, gheldende die vrecht van so velen, als tscip zal hebben ghe daen van der vaert, up dat den meester ghenoucht, maer up dat die meester wille, hi mach wel ghereden tscip vermaken ende beteren, by also dat alsulc es dat ment ghereden, vermaken ende beteren mach in korten tiden; Ende es dies niet hi mach hueren een anderscip die vaert omme te doene, ende die meester zal hebben zine vrecht van also vele als hi behouden zal hebben van den goede, in enigher manieren; ende dit es t'vonnese.

Artikel 8.

Eenscip vaert van der sluus jof van an-

dende tijdt ende windt, ende als't van daen varen sal, die meester is sculdich raedt te nemen met synen schiplieden.

Artikel 5.

Item, een schip vaert vander Sluys ofte van andere steden, het ghevalt dattet breeckt, men ist sculdich te behouden soo men meest mach van den wijne ofte andere goeden; Die koopluysden ende die meester krijghen gheschille teghen malkander om te hebben haer goet, sy zijn't welsculdich te hebben ghelden sy die vracht alsoo verdealst denschipper ofte meester ghenoecht, maer wilt die schipper ofte meester, hy macht doen bereeden dat schip, ist dat men beteren mach in korten tiden, ende ist des niet, hy mach een ander schip huyren ende die vaert voldoen, ende hy sal hebben sijn vracht van alle die goeden, die behouden worden by eenigher manieren.

Artikel 9.

Item, een schip vaert

vander Sluise, oft van anderswaer, daer 't dan geladen heeft: het gebeurt dat het schip breekt: soo sijn die schipliuden sculdich te bergen vanden Wijne of andere Goederen, soo sy meest ende best kunnen. De koopliuden ende die schipper werden met malkanderen oneens; alsoo dat de koopliuden willen hebben haer goed; de schipper is sculdich hen dat te laten volgen indien dat se den schipper de vracht geven ende betalen dat hem genoaget. Maer wil de Schipper, soo mag hy dat schip wel weder later maken (by soodanige bescheide dat men dat in korten tijde wedermaken kan) ende den koopman sijn goed brengen daar hy hem dat gelovet heeft: is 't alsoo dat men dat schip in korten tijd niet weder maken en kan, soo mag hy wel een ander schip huren ende den koopman sijn goed brengen: ende die schipper sal al sijn volle vracht

dre steden, het ghevalt dat hem torment upcomd vander zee ende ne mach niet liden zonder scaden van werpene goed, zy zjnt sculdich te toghene der coopliden, ende die coopliden zegghen haren wille, dan mach ment wel weerven bi aventuren, die redden, tusschen den coopliden ende den meester worden aldaer ten claersten; ende eist dat de coopliden niet orloven tweerven, die meester ne salt daer omme niet laeten tweerven, bi also dat hem goed dinct, zwerende hem darder met zinen ghesellen up d'ewangelie, als zytelande commen zullen wesen, dat hijt dede omme te behoudene haer lijf, tæcip ende goed, ende tgoed datter gheworpen wart, wart ghepriest ten fuere van datter behouden wort, ende ghedeelt van ponde te ponde onder de coopliden, ende die meester esser of sculdich te deelne als van zinen scep jof van zire

van der Sluys ofte van andere steden, het ghevalt dat hem torment toekommen van der zee, ende en mach niet langher lijden sonder schade van die goeden te worpen, sy zjnt 't sculdich die coopliden te tooghen, ende dat sy daer af segghen haren wille, dan mach men wel worpen bij avontuere, die reden tusschen die coopliden ende den schippers ofte meesters worden te verklaren; ende ist dat die coopliden niet en willen oorloven ofte ghevooghen te werpen, die schipper ofte meester en sal daeromme niet laten worpen, op dat tet hem goed dunckt, sweeren dat drie van sijne ghesellen als sy te lande komen, dat sy 't daeden ommete behouden haer lijf, schip, ende goeden, ende thoonen van datter gheworpen wordt, ende het sal worden ghepriest, ponden aeponde, ende ghedeelt onder den coopliden, op 't goed datter behouden wordt; ende die schipper oft

hebben van alle dat goed dat daer ghebergd is.

Artikel 8.

Item. Eenschip vaert vander sluise ofte van andere steden: het gevalt dat hem torment toecomt vander zee; ende en mag niet liden sonder schade van den goed te werpen: sy sijn 't schuldig den coopliden te tooghen: ende is 't sake dat se haren wille daar toe geven, dan mag men wel werpen. Ende is 't sake dat de coopliden dan niet hebben en willen dat men werpen sal, soo en sal de schipper daerom niet laten te werpen, soo verre als hem anders goed dunckt; ende selfs 't derde van sijne ghesellen swerende ende met waeragtigen eede verklaren wil, wanneer sij te lande gekomen sijn, dat sij 't gedaan hebben om te behouden schip, lijf ende goed: ende het goed dat daer geworpen word, sal werden gepriest van ponde tot ponde, en ghedeeld onder den

vrecht, in restore van der scaden. Die scuplieden zullen een vat vry hebben ende dandre es sculdich te deelne an de scade na dat elc goed der in heeft, het ne zy dat hi hem suffisantelijk verweerd als vailliant persoon hi ne sal ghene vryhede hebben, ende die meester wordets ghelooft bi zinen eede.

Artikel 11.

Een scip es ter sluus jofeldre, omme win te ladene ende vaert van danen, ende die meester no zine scipmannen en verzecken niet die sloten van der fustaille also zy doen zouden ende nemen quaet weder up die zee, waerbi dat die fustaille ende die sloten breken ende verliesen vat jof pipe; tscip comdt behouden, die coopliden zegghen dat bi der fustaille ent' ghebrec van den sloten hare wine verloren sijn, die meester ziet dat dies niet en es, ende eist dat die meester ende drie jofviere van zinen scipmanne die die cooplie-

meester is schuldich daer af te ghelden, als van sijnen schepe ofte van sijnen vracht in restoore van sijne schade, elck schipman sal hebben een vat vry, ende hebben sy meer goets, dat moet ghelden aen die schade, naer dat elck daer in heeft, ten zy dat sy henselven niet vailliantelijk, suffisantelijk, ofte eerlijk en verweeren in dienoodt, als goede knapen ofte persoonen, soo en sullen sy gheen vry deel hebben, ende men sal den schipper ghelooven by sijnen eede.

Artikel 12.

Item, een schipper komt ter Sluys ofte in andere steden om wijn te laden, ende vaert van daene geladen, ende die schipper noch die schipliden en verseecken niet haer fustalen, ende haer karnieren ende slooten, alsoo syschuldich waren van doene, ende het ghevalt datter storm ofte quaet weder op komt, alwaer by die fustalen ende slooten breecken, ende

Coopluiden op 't goed dat'ergehouden wordt. Ende die meester is schuldig daer af te ghelden als van sijnen schepe en van sijne vracht in versettinge van deze scaden. Een yghelijk schipman sal dan een vat vry hebben; ende hebben sij meer goeds soo moeten sij ook toelleggen in de verbetering der schade na dat 'ere een yghelijk in heeft. En is 't sake, dat se malkanderen niet wel en helpen (als goeden gesellen toebehoort; als men in sulken nood is) soo sullen sij ook geen ding vry hebben. Ende die sal den schipper bij sijnen eeden bevolen werden.

Artikel 11.

Item. Een schip dat is ter Sluise oft anderswaer om wijn te laden, ende seilt alsoo van daer geladen; ende die schipper ende sijne schipluiden verzecken nochte verwaren die stellinge of slote niet soo behoort: Ende het gevalt dat daer storm ofte onweder opkomt dat die stellinge breekt,

den ute lesen, willen zweren, dat die winen niet verloren en zijn bi fauten van haerre fustaille, also die cooplieden zecghen ende hem uplecghen, die meester esser of sculdich los ende quite te zine; ende eist dat zijt niet zweren no willen, sy zijn sculdich de cooplieden die te restoren, want zy zijn sculdich tslutene ende te verzeckerne hare boucken ende hare eloren wel ende certenelike eer zy sceeden van daer zy laden.

datter een vat ofte pijpe den bodem uytvlieght, 't schip komt behouden, die kooplieden seggen dat by der fustalen hare wijnen verlooren zijn, meester die seght, dat is niet; ende ist saecke dat die meester, ende drie ofte viere van sijn schiplieden, van sijn knapen ofte volck, die die kooplieden uytkiezen, sullen doen sweeren dat die wijnen niet verlooren en zijn by gebreecke ofte faute van de fustalen ofte slooten, die meester isser af schuldich los ende quijte te zijn; ende ist dat sy 't niet sweeren en willen, soo zijn syschuldich verset ofte restoor den kooplieden te doene van hare schade, want zy zijn hem schuldich die fustalen te verseecken ende te sluyten als vooren wel ende seecker, eer sy scheyden van daer sy eerst uyt voeren.

ende de bodem vliegt uit den vate; ende dat schip komt daer behouden, daer dat losschen sal: ende de kooplieden beklagen haer, dat, bij den gebreke der stellinge ende der slotte, hare wijn verloren is; die schipper seit weër, dat het niet van den gebreke der stellinge ende der slotte toegekomen is. Maer is 't dat de schipper dat sweren wil met drie of vier van sijne schipmannen die de kooplieden daer uit kiezen, dat die wijn niet verloren is bij den gebreke der stellinge ende der slotte, soo sal die schipper quijt ende vrij daer van wesen: Ende is 't sake, dat sij dat niet en willen sweeren, soo sal men den koopman sijne schade opregten: want sij sijn schuldig die stellinge ende slotte te verzeckeren eer sij vandaer scheiden of seilen daer se geladen hebben.

Bl. 33, 1. De heer JANSSEN, in zijn opstel over „Monnikereede,” *Cadsandria*, 1854, bl. 76, spreekt van „den wereldhandel, die het Brugsche vaarwater [het Zwin] van masten deed wemelen.”

De juistheid van de eerste uitdrukking blijkt uit de voorwerpen

van handel, die in onze tarieven worden genoemd, en uit de opgave der landen en rijken, van waar die voorwerpen herkomstig waren; welke opgave uit ons reglement in het algemeen kan worden afgeleid, maar bepaaldelijk is vervat in een te Brugge voorhanden manuscript van de 13^e. of 14^e. eeuw.

Na de vermelding van hetgeen uit Engeland, Schotland en Ierland, Noorwegen, Zweden, Denemarken, Rusland, Duitschland, Spanje, Portugal enz. wordt ingevoerd, wordt gezegd:

Goud en zilver in platen wordt ingevoerd uit het rijk van Hongarije en dat van Bohemen. Uit Fez, Tunis en Marocco suiker en alle soort van specerijen. En desgelijks ook uit het koninkrijk Jeruzalem en uit Egypte. Goud- en zilverlaken en zijden stoffen worden aangevoerd uit Tartarije.

Niet alleen met geheel Europa, maar ook met Azië en Afrika werd dus handel gedreven.

Opmerkelijk is het slot van dit stuk:

„Et de tous ces royaumes et terres dessus dites vient marcheant et marchandises en la terre de Flandres sans ceux qui viennent dou royaume de France et de Poitou et de Gascoigne et des III illes ou il y a moult royaumes que nous ne savons nommer dont tous les ans viennent marcheant en Flandres et de moult autres terres. Porcoi nulles terres n'est comparée de marchandise encontre la terre de Flandres.”

De juistheid van de tweede uitdrukking blijkt uit de verschillende soorten van vaartuigen, die het gedeelte van het Zwin tusschen Sluis en Damme bevoeren.

Het reglement spreekt in algemeene bewoordingen van groote scepen, waardoor denkelijk de eigenlijke zeeschepen zullen bedoeld zijn; maar bepaaldelijk worden genoemd „pleyten, scouden, koggescepen, zeilscouden, barken, vlotscepen, naveelen, kocghen of hulcen, evers, turfscepen of naveelen, scuten, veerscepen, houtemers, lastageboten, zetteboten, scarpouisen en vaeren.”

De vaart, bekend onder den naam van de Lieve, die in 1251 van Gend naar Damme gegraven was, werd bevaren door een bijzonder soort van vaartuigen, seykijs of soykijs genoemd.

Zoodanig soykijs moest, zoo het geladen naar Brugge voer en geladen terugkeerde, voor gaan en keeren in ééns betalen „iiij d. par.”

Deze soykijs mochten niet méér laden dan eene vracht, gelijk staande met vijftien vaten wijns; maar den 7 November

1408 werd door de regering van Gend vastgesteld, dat die last tot op één derde zou worden verminderd.

„Dat van nu voortaan men met ghen scip vaeren en sal duer de Lieve meerder dan van vijfthien vaeten wijns swaer, noch swaerder laeden haut, turve noch ander goed dan int avenant van vijf vaeten wijns swaer” enz. enz.

„Drie last harinck, vijf hondert berdelen, vijf last droghen harinck, vijf last asschen, thien dusent ijzers en een half, veertigh vaeten boter, ses en dertigh vulle vaeten Oostersche biers, drie en dertigh vaeten amborsche biers en seven vaeten weeden” werden gerekend als gelijk staande met de vracht van vijf vaten wijns.

Als men nu in aanmerking neemt, dat het soykin, de inhoudsgrootte hebbende van vijftien vaten wijn, voor gaan en keeren niet meer betaalde dan „iij d.”, terwijl naveelen en kogghen, zoo dikwijls zij den tol te Damme voorbij voeren, moesten betalen „xv d.” en dus achtmaal meer dan een soykin, dan mag men de conclusie maken, dat de schepen, welke het gedeelte van het Zwin tusschen Sluis en Damme bevoeren, niet zoo klein waren als men zich omtrent de vaartuigen der vroegere middeleeuwen voorstelt.

Het eerste artikel van het reglement geeft daaromtrent berigt:

„So wie sinen last in scepen hogher laet dan vij voete boven watre en vj voeten diep verbeurt xx s. par.”

Of JANSSEN teregt sprak van wereldhandel is dus eene vraag, waarop het antwoord niet twijfelachtig zijn kan; en onwedersprekelijk wordt bewezen, dat in 1252 de factorij van dien wereldhandel te Sluis was gevestigd. Mitsdien kan het ook niet twijfelachtig zijn, of die factorij telt van veel vroegere dagteekening; en zoo men nu al met MENSIO ALTING het oude Baiorzuna niet in Sluis wil zoeken, dan is er niets onaannemelijks gelegen in hetgeen HÜLLMANN, *Städtewesen des Mittelsalters*, d. I, Seite 160, zegt: dat Sluis namelijk reeds in de 9^e. eeuw als handelplaats stond bekend.

Bl. 42, 1. De voorstanders van de leer, dat alle vroegere stukken, van welchen aard en van welke dagteekening ook, waarin de naam van Sluis voorkomt, moeten gerekend worden na 1316 geschreven of in de wereld gebragt te zijn, beroepen zich op hetgeen door MEYERUS en zijne naschrijvers op de jaren 1180 en 1316 wordt gezegd. Maar zij zien daarbij over het hoofd wat dezelfde MEYERUS en zijne navolgers (WIJDT) schrijven op het jaar 1132, alwaar bepaaldelijk voorkomt, dat WILLEM VAN LOO of WILLEM VAN YPEREN, die den grafelijken zetel, vacant geworden door den

moord aan KAREL den Goede gepleegd, aan WILLEM den Noorman en DIRK van den Elzas betwistte, zich te Sluis nestelde, na vooraf Damme van torens en bolwerken te hebben voorzien en de haven meer bekwaam te hebben gemaakt, en dat hij uit beide plaatsen Vlaanderen verontrustte. (Men zie ook *Corpus chronicorum*, t. I, p. 97 en 284.)

Of er uit de beroepene plaatsen van MEYERUS op 1180 en 1316 te lezen is wat men er uit leest, en of er iets anders te lezen staat dan dat de stad Sluis, zooals zij ten tijde van MEYERUS bestond, vroeger Lammensvliet werd genaamd, en of daaruit kan gelezen worden, dat er geen afzonderlijk Sluis aanwezig was, laat steller in het midden. Vast staat het evenwel, dat in de kronijken, die door MEYERUS nageschreven zijn, Sluis zeer bepaald wordt genoemd als eene versterkte plaats, waar WILLEM VAN LOO zich ophield om zijne tegenstanders te bestoken.

In de *Acta sanctorum*, waar de H. RECTRUDIS besproken wordt, komt voor, dat de burggraaf van Yperen genoodzaakt werd zich in Sluis op te sluiten, en wordt van deze plaats gezegd: „Turris firma erat.”

Even vast staat het, dat in het jaar 1251, op den zesden dag na het feest van S. LUCAS den evangelist, gravin MARGARETHA aan die van Gent octrooi verleende tot het graven eener vaart van af Sluis bij Slippendamme tot aan hunne stad: „A Sclusa citra Slependam usque Gandavum.”

Vast staat het evenzeer, dat MELIS STOKE, waar hij handelt over FLORIS V, zegt, dat

Van Renisse haer Jan bedochte,
Dat hi selve voer ter Sluse,
Eñ bernede daer vele huse,
Eñ quam weder sonder strijt.

En hieruit vloeit voort, dat, zoo het eene sluitende rede is vol te houden, dat de vonnissen van Damme van latere dagteekening zijn dan 1316 omdat er van Sluis in wordt gesproken, men dan ook aannemen moet, dat het Gendsche charter valsch is en dat het werk van MELIS STOKE veel later moet geschreven zijn dan tot heden algemeen aangenomen is.

Dat Sluis buiten 's lands als eene stad bekend stond, blijkt uit een brief, door die van Lubek omstreeks 1298 geschreven aan burgemeesters en schepenen van Sluis, houdende verzoek om derzelve tusschenkomst ten behoeve van zekere Lubeksche

kooplieden, wier goederen te Sluis in beslag genomen waren.

De aanhef is als volgt: „Prudentibus viris dominis scabinis et consulibus in Slus, consules civitatis Lubicenis obsequii multitudinem et honoris. Pro nostris concivibus quorum bona in Nav. Wolvini de molendino, per illos, quibus dampna sunt illata in coggone hinrici de castro” enz.

Deze brief wordt in zijn geheel medegedeeld in het boven be-roepen werk van SARTORIUS, bl. 214, 98°. oorkonde.

Van welligt nog meer afdoende beteekenis is de brief van JAN VAN NAMEN, de dato 1306, „le jour del exaltation sainte crois,” waarbij hij het bestuur over de scholen te Sluis opdraagt aan zijnen kapellaan MICHEL MASIERE. (Zie de BRONNEN.)

Ieder onbevooroordeeld navorscher der geschiedenis zal moeten bekennen, dat, na het ontdekken van de Vlaamsche copie van de vonnissen van Oléron en van het Sluissche reglement van tol en navigatie op het Zwin, het volhouden van het stelsel omtrent het latere bestaan van Sluis is geworden wat de Franschen noemen: „un système quand-même,” evenals het is met de Sincfala, de Budanvliet en andere naburige stroomen.

De steller meent zich hier eene kleine afwijking van het onderwerp te mogen veroorloven, ten einde te doen uitkomen hoe de middeleeuwsche kronijkschrijvers met de geschiedenis omsprongen.

In het *Corpus chronicorum, catalogus et chronica principum Flandriae*, d. I, bl. 25, leest men het volgende, zooals van zelve spreekt in het Latijn, doch hetwelk steller zich veroorlooft in het Nederduitsch te vermelden.

Ten tijde van den forestier LIEDERIK en van den H. LIVINUS werden in Vlaanderen eenige steden en plaatsen aangelegd (aliqua oppida et castra), Arlebeke, Rodenburg en Oudenburg. Tusschen Rodenburg en Oudenburg stroomde een zee-arm (brachiolum maris) die brugstok werd genaamd. Aan de noordzijde waren vijf en aan de zuidzijde zes huizen gebouwd, welke tot verblijf strekten der reizigers die van Rodenburg naar Oudenburg en vice versa reisden. (Ubi homines transeuntes de Rodenburg et Oudenburg vel vice versa hospitabantur.) Thans wordt die plaats Brugge genaamd. Twee uren boven Brugge bevond zich eene dergelijke verblijfplaats alwaar zekere LAMBERTUS de reizigers beleefdelyk ontving. (Suscepit advenas et mercatores graciosae.) Deze plaats werd Lammensvliet en later Sluis genoemd.

Het gevaar, hetwelk het doortrekken der wouden medebragt, gaf aanleiding, dat er van de haven van Lammensvliet langs den zee kant een andere weg aangelegd werd naar St. Omer en dat in het middelpunt tusschen de beide plaatsen almede eene herberg werd gesticht. De plaats heette Mude en de herbergier heette Dixis. Na vervolg van tijd (processu temporis) werden terzelfder plaatse meer huizen gebouwd en de plaats Dixmude genoemd.

Zoo kluchtig als de naamsoorsprong van Brugge, Lammensvliet en Dixmude wordt opgegeven, zoo kluchtig lossen die oude heeren den naamsoorsprong op van het woord polders voor ingedijkte landen. De oorspronkelijke naam, zeggen zij, is volders (veulens, jonge paarden), en zulks omdat nieuw ingedijkte landen bovenalles geschikt zijn tot het grazen van jonge paarden, veulens.

Het onbegrijpelijke systema omtrent de Sincfala is gegrond op het 6. vers der inleiding van MELIS STOKÉ en op het charter der stedewording van St. Anna ter Muiden. Noch in het eene noch in het andere staat een enkel woord van hetgeen sommigen goedvinden daaruit te lezen en waarop zoo oneindig veel teksten zijn gebouwd.

Ook ten dezen is het zoo dikwijls genoemd reglement van souvereine beslissing; want het bewijst, dat in de 13^e. eeuw, en lang vóór de stedewording van St. Anna, noch Sincfala noch Budanvliet bij Sluis was bekend, maar eenig en alleen het Zwin; dat dit Zwin niet vloeyde zooals thans, dat is zuid en noord, maar integendeel west en oost, zoodat, hoe men den naam ook wil veranderen, nimmer aan het Zwin van 1200 als westelijke grens van Zeeland kan worden gedacht.

Bij de eerste ontdekking van het Sluissche manuscript helde de steller over om hetzelfde als éénig te beschouwen, maar een vlijtig onderzoek bragt hem tot de overtuiging, dat hij dwaalde. Een gelijk onderzoek naar de vragen, door den heer VAN DALE gedaan, overtuigde hem, dat, zoo de toltarieven zijn bekend, het reglement op het heffen derzelve ten eenenmale is vergeten.

Velen zullen zich misschien teleurgesteld gevoelen, een even kunstig als geleerd uitgedacht systema geschokt te zien, maar dan zal het aanleiding geven tot een' strijd, die geene andere dan goede uitkomsten voor de geschiedenis van Staats-Vlaanderen opleveren kan.

Bl. 42, 2. Onder de voorwerpen, in het Sluissche toltarief genoemd, die bijzonder de aandacht verdienen, verder ook dan voor

de plaatselijke geschiedenis, meent men te mogen aanwijzen:

Mostaard, die „met tonnen en cleene tonnekine” naar Schotland werd uitgevoerd.

Ingevoerd werden balen en tonnen drooge gember, peper, saffraan, suiker, amandelen, rijst en „ander cruut wat crude dat sijn mach;” broodsuiker, fijne olijvenolie, potten gemarineerde tonijn, potten gezouten of in het zuur gelegde limoenen, potten gember en dergelijke confituren, aangewezen onder den algemeenen naam van compost.

Alle denkbare soorten van wijn, in groote of kleine tonnen, blijkt dat met massa werden ingevoerd; sap van onrijpe druiven, Fransche azijn, cider, Schotsche ale en Engelsch bier kwam almede in massa binnen.

Geen gedroogde vruchten zijn denkbaar, waarvan in het tarief niet gesproken wordt, terwijl het eenigermate opmerking verdient, dat voor het kantoor van Sluis eene bijzondere bepaling voorkomt „voor appelen van garnaten, appelen van oranjen, groote sideren, lemoenen en Spaense beziën,” waarvan de tol in natura werd betaald.

Nog opmerkelijker is het, dat in dezelfde rubriek wordt gewaagd van „scutelen en potten Sarrasijns werk,” waardoor waarschijnlijk porcelein wordt bedoeld en waarvan het inkomend regt bedroeg „twee potten of scutelen van de hondert stics.”

De vermelding van eenen uitgebreiden handel in de kostbaarste specerijen en de fijnste tafelgerechten strookt weinig met hetgene door sommige oudheidkenners wordt vermeld, namelijk dat men in de middeleeuwen op de tafels der aanzienlijken reigers, kraaijen, eksters, zeehonden, bruinvisschen en spek van walvisschen zag verschijnen. Zonderling is het ook, die oudheidkenners van houten schotelen en borden te hooren spreken, terwijl, daargelaten dat het bekend is hoe de aanzienlijken zich bedienden van gouden en zilveren vaten, ons tarief melding maakt van kostbare porceleinen.

Aardig is het tarief voor de marskramers. Eene soort derzelve droeg in hare „mersen allerhande soort van cruut,” maar een ander soort van merseniens ventte Oostersche kleederen, zijde, fluweel, goudlaken, messen, scharen, tassen, handschoenen, borduurgerij en andere snuisterijen.

Het verkeerde denkbeeld, dat men in de middeleeuwen geene bedden zoude gekend hebben, blijkt daaruit, dat herhaaldelijk in

het reglement en in de tarieven wordt gesproken van pluimen bedden, hoofdpeuluwen, kussens, beddekleeden, tijken, overtrekken en dekens, terwijl, ten bewijze dat die voorwerpen ook in Vlaanderen werden gemaakt, in de tarieven herhaaldelijk gesproken wordt van balen en van zakken pluimen en van balen of zakken vlokken.

Opmerkelijk is de invoer van katoenen stoffen, katoenen garens en van ruw katoen. Linnen en garen werd ook ingevoerd, en de Oosterlingen voerden Oostersch vlas in, in bossen, vaten of tonnen.

Allerzonderlingst komt het voor, dat onder de rubriek: „van alrande beesten,” die werden ingevoerd, worden genoemd apen, beeren en hertebeesten, voor elk van welke dieren een inkomend regt van 2 deniers moest worden betaald.

Dat de handel in biezen en teenen uit het land van Dordrecht zeer oud is, bewijst almede het tarief, daar het matten, manden en horden, van Dordrecht komende, vermeldt en het inkomende regt bepaalt volgens de waarde.

—•••••